

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Contesting national belonging: An established-outsider figuration on the margins of Thessaloniki, Greece

Pratsinakis, E.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Pratsinakis, E. (2013). *Contesting national belonging: An established-outsider figuration on the margins of Thessaloniki, Greece*. [Thesis, externally prepared, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Samenvatting

Ingezetenen van de natiestaat worden, in termen van behoren tot de natie, ingedeeld in twee tegenover elkaar staande categorieën: zij met een inheemse en zij met een immigratie-achtergrond. Ofschoon de betekenis van ideologieën van nationale binding algemeen wordt erkend in de literatuur, is tot op heden nog maar weinig onderzoek gedaan naar de rol van deze ideologieën in het dagelijks leven. Mijn studie richt zich op deze kwestie middels een onderzoek naar een nogal uitzonderlijk geval van migratie, namelijk die van mensen die altijd buiten de grenzen van de natie hebben geleefd, maar niettemin worden beschouwd als ertoe behorend. Dit is een etnografie over de omgang tussen inwoners van Nikopoli, een buurt in Thessaloniki, Griekenland – enerzijds Grieken die geboren en getogen zijn in Griekenland (in het vervolg inheemse Grieken genoemd), anderzijds de inwoners die eveneens van Griekse afkomst zijn, maar gekomen zijn uit landen die vroeger behoorden tot de Sovjet Unie, en geen wortels hebben binnen de grenzen van de Griekse staat (hierna VSU-Grieken te noemen).

Het grootste deel van de Griekse diaspora in de voormalige Sovjet Unie komt oorspronkelijk uit Anatolië, en vooral uit Pontus, een landstreek gevormd door het oostelijk deel van de zuidkust van de Zwarte Zee en het bijbehorende, in grote mate bergachtige achterland. Opeenvolgende migratiestromen vanuit dit gebied naar Rusland waren laat in de achttiende eeuw begonnen en hadden zich voortgezet tot in het begin van de twintigste eeuw. De immigranten werden aangetrokken door privileges die de Tsaar aan christenen verleende als zij zich in de nieuw ingelijfde gebieden in de Kaukasus zouden vestigen. Bovendien werden christenen ten tijde van de Russisch-Turkse oorlogen gedwongen het Ottomaanse Rijk te verlaten. In de jaren twintig van de vorige eeuw werden, als gevolg van de Grieks-Turkse oorlog, alle Grieken gedwongen hun voorouderlijke geboortegrond in Pontus te verlaten. Zij vertrokken naar de Sovjet Unie, of – in het kader van een per verdrag afgedwongen bevolkingsuitwisseling – naar Griekenland.

De Grieken in de Sovjet Unie (SU) bleven binnen de grenzen van de SU, met beperkte mogelijkheden tot contact met het ‘historische vaderland’, totdat de SU op het einde van de jaren tachtig uit elkaar viel. Toen begonnen zij naar Griekenland te migreren. De Griekse overheid vatte de komst van Grieken uit de voormalige SU op als een verrijking voor Griekenland. Zij nodigde VSU-Grieken officieel uit om ‘te

repatriëren naar het vaderland' en stelde een beleidsplan op om 'de terugkeer' in goede banen te leiden. Het plan behelsde hun vestiging in de agrarische gebieden van Thracië, het Noordoostelijk deel van Griekenland en thuis van de Griekse Moslingemeenschap. De aanwezigheid van VSU-Grieken in landelijk Thracië zou naar verwachting de streek economisch nieuwe kracht geven, en daarnaast de religieuze en etnische samenstelling van de bevolking veranderen. Het plan was bedacht met een bepaald beeld van de nieuwkomers voor ogen; van VSU-Grieken werd gedacht dat zij de moeilijke levensomstandigheden in de grensregio's zouden aanvaarden.

Deze verwachtingen kwamen niet uit. Het vestigingsbeleid mislukte vanwege het lokale gebrek aan werkgelegenheid, het onvermogen van de Griekse overheid om de plannen efficiënt uit te voeren, en – het meest belangrijk van al – omdat de nieuwkomers het Thracische platteland geen aantrekkelijke bestemming achtten. Zij kozen ervoor zich in de grote steden te vestigen. Ook waren zij niet bereid om moeilijke en geïmproviseerde omstandigheden te aanvaarden voordat zij kregen wat hun was beloofd. Ofschoon opeenvolgende Griekse regeringen geleidelijk afstapten van het uitnodigingsbeleid voor VSU-Grieken, bleef hun vestiging in Griekenland een onbetwistbaar recht. Even onweersproken bleef de plicht van de overheid hun een in vergelijking met niet-Griekse immigranten bevoorrechte ontvangst te bereiden. VSU-Grieken bleven officieel welkom in 'het vaderland' mochten zij ernaar willen 'terugkeren'. Volgens de ideologie van Grieksheid die de Griekse natie definieert als een trans-territoriale gemeenschap gekenmerkt door afstamming en de Griekse staat als een toevluchtsoord voor deze gemeenschap, behoren VSU-Grieken in dezelfde mate tot Griekenland als haar inheems-Griekse bevolking. Niettemin lijken de ervaringen van de dagelijkse omgang tussen inheemse en VSU-Grieken niet overeen te stemmen met deze veronderstelling.

In Nikopoli ontwikkelden Inheemse Grieken een negatieve houding ten opzichte van hun VSU-Griekse burens terwijl de interpersoonlijke omgang tussen leden van de twee gemeenschappen beperkt bleef. De stedelijke ruimte van Nikopoli, een volksbuurt aan de rand van Thessaloniki met een meerderheid aan VSU-Griekse inwoners, is gedeeltelijk debet aan het gebrek aan interactie tussen inheemse en VSU-Grieken. VSU-Grieken bouwden Efxinoupoli in de jaren negentig van de vorige eeuw zo'n zeshonderd meter ten noorden van het oude Nikopoli, zonder daarvoor formele toestemming te hebben gekregen. Dertig jaar eerder hadden interne migranten uit de wijdere omgeving van Thessaloniki het oude Nikopoli op eenzelfde manier gebouwd. De twee buurtjes waren fysiek van elkaar gescheiden door een strook land dat aanvankelijk onbebouwd bleef. Uiteindelijk ontstond het huidige Nikopoli aan het begin van deze eeuw doordat aannemers de ontwikkeling van het onbebouwde middendeel haastig ter hand namen. Dit deel van Nikopoli trok voornamelijk VSU-Grieken aan maar ook een flink aantal inheemse Grieken; niettemin bleef de omgang tussen leden van deze groepen beperkt, omdat zij belemmerd werd door het ontbreken van een buurthuis en andere lokale instellingen die deze interactie hadden

kunnen bevorderen. Zij werd ook geremd door verschillen in gebruiken met betrekking tot besteding van vrijetijd en activiteiten buitenshuis. SVU-Grieken maakten uitgebreid gebruik van de openbare ruimte van de buurt, terwijl inheemse Grieken de voorkeur gaven aan lokale cafés en taveernes, of hun vrijetijd buiten de buurt plachten door te brengen.

De negatieve opvattingen van inheemse Grieken in Nikopoli over hun VSU-Griekse buurtgenoten konden meestal worden herleid tot verhalen die ze van anderen hadden gehoord. Deze verhalen betroffen gewoonlijk de vermeende agressiviteit en het vermeende delinquente gedrag van VSU-Grieken, of werden onderbouwd met eigen observaties van hoe VSU-Grieken de openbare ruimte in de buurt gebruikten. Veel inheemse Grieken waren kritisch over de gewoonte van VSU-Grieken om op straat te drinken. Daarnaast leverden zij negatief commentaar op de recreatieve keetjes die VSU-Grieken hadden gebouwd in de nabije omgeving van hun huizen en ook wat verder ervan af, in de ruimschoots voorhanden zijnde onbebouwde ruimte van de buurt. In en rond deze informele bouwsels - gemaakt van allerlei soorten materiaal (hout, plaatstaal, triplex, hardboard) - kwamen de oudere VSU-Grieken bij elkaar en brachten er een groot deel van hun dag door. De inheemse Grieken vonden dat deze keten de toch al verloederde openbare ruimte van Nikopoli nog verder verslechterden. Zij beschouwden dit fenomeen als een bevestiging van hun opinie dat hun VSU-Griekse burens weigerden zich aan te passen.

De meeste inheemse Grieken waren van mening dat ze van VSU-Grieken waren afgescheiden door een culturele kloof. Naar hun idee was het deze kloof, en de in hun ogen stuurse en eigenzinnige houding van VSU-Grieken inclusief hun gebrek aan manieren, die de onderlinge omgang in de weg stonden. Veel inheemse Grieken waren ook kritisch over het feit dat zij VSU-Grieken Russisch, en andere niet-Griekse talen hoorden spreken. Hierdoor twijfelden zij aan hun Grieksheid. De verstrooiing van de Grieken in de verschillende gebieden van de SU, het gebrek aan organisatie van de Griekse diaspora, en het belang van Russisch als een vehikel voor sociale stijging droegen bij aan het geleidelijke verlies van de moedertaal in het geval van der meeste VSU-Grieken. Daarbij komt dat een aanzienlijk deel van de VSU-Grieken Turkse talen sprak. Ofschoon VSU-Grieken (met uitzondering van enkele ouderen) het Nieuwgrieks hebben geleerd, is hun vaardigheid in het Russisch beter ontwikkeld en is dit de taal die zij bij voorkeur onderling spreken.

Volgens de inheemse Grieken van Nikopoli zijn de meeste immigranten in de buurt die zich voorstaan op hun Griekse herkomst helemaal geen Grieken. De inheemse-Griekse bewoners noemen de VSU-Grieken in Nikopoli 'Rossopóntii' (Russische Pontiërs), 'Rossófoni' (Russisch sprekenden), of eenvoudigweg 'Róssi' (Russen). De laatste twee labels werden gebruikt als synoniemen en verwijzen naar alle mogelijke nationaliteiten binnen het gebied van de VSU, en niet alleen naar Russen als zodanig. Het Russisch-Pontische etiket is een twijfelachtig label. In plaats van 'de Rus' werd het soms gebruikt (in positieve zin) om Griekse van niet-Griekse VSU-

immigranten te onderscheiden. Gewoonlijk werd het echter gebruikt als een algemene aanduiding voor de gehele Russisch sprekende populatie in de buurt, wanneer men zijn twijfel wilde uiten over haar Grieksheid.

Ook buiten Nikopoli gebruiken inheemse Grieken het Russisch-Pontische etiket. Oorspronkelijk werd het gebruikt om de Pontiërs afkomstig uit de VSU te onderscheiden van de 'inheemse Pontiërs' die naar Griekenland kwamen vanwege de bevolkingsuitwisseling van de jaren twintig van de vorige eeuw. Langzamerhand kreeg het label echter een ongunstige betekenis. Afhankelijk van de context waarin het wordt gebruikt, duidt het op een lage maatschappelijke positie, of wijst het op twijfels over de Grieksheid van de gelabelde persoon of groep. Bovenal is het verbonden met de stereotyperingen van VSU-immigranten als agressievelingen en criminelen.

De beoordeling door inheemse Grieken van hun VSU-Griekse burens was beïnvloed door deze algemene negatieve publieke opinie over de Russische Pontiërs. Het beeld van VSU-Grieken in Nikopoli als agressieve mensen werd versterkt en bevestigd door roddel en de verspreiding van geruchten. Het belemmerde het contact tussen de twee gemeenschappen, aangezien inheemse Grieken verwachtten dat hun FSU-buurtgenoten agressief zouden reageren bij het minste of geringste. Nikopoli stond nauwelijks in de aandacht van de media als een beruchte of gevaarlijke wijk. Niettemin omschreven verscheidene inheemse inwoners hun wijk als onveilig vanwege de vele FSU-Griekse bewoners. Uit mijn gesprekken met mensen uit de aangrenzende wijken kon ik opmaken dat zulke ideeën daar ook leefden. Inheemse Grieken in Nikopoli en de wijken eromheen verbonden zelf de media-aandacht voor de 'Russische maffia' in Thessaloniki met hun begrip van 'de Rus' of 'de Russische Pontiër' en projecteerden dat vervolgens op de lokale FSU-Grieken.

De lokale negatieve opvattingen over de FSU-Griekse burens en de twijfel over hun Grieksheid stonden in contrast tot de positieve betogen van politici over VSU-Grieken, en hun positieve behandeling in de media, als terugkerende landgenoten. Dit contrast wijst op de complexe rol van ideologieën over het behoren tot de natie in figuraties van inheemsen en immigranten. Om die complexiteit te begrijpen, heb ik een theoretisch kader ontwikkeld gebaseerd op het model van gevestigden en buitenstaanders van Elias en Scotson (1994/1965) en de notie van Hage met betrekking tot praktische nationaliteit (2000). Dit kader maakt het mogelijk relaties tussen inheemsen en migranten te onderzoeken en hoe deze zich lokaal ontwikkelen middels een strijd over de definitie van de natie en de bepaling wie er toe behoort en wie niet.

Immigranten worden buitenstaanders op het moment dat zij in het land van bestemming aankomen en daar een leven proberen op te bouwen. Het ontbreekt hen aan formele burgerschapsrechten, wat hun status van buitenstaander onderstreept en hen verhindert om op basis van gelijkheid mee te doen in de 'ontvangende' samenleving. Zij ervaren hun buitenstaanderstatus ook in hun dagelijkse omgang met

mensen van de inheemse samenleving. Zelfs als zij burgerschapsrechten weten te verkrijgen betekent dit niet noodzakelijkerwijs dat de gevestigden – zij die zichzelf beschouwen als vertegenwoordigers van de natie – hen erkennen en herkennen als gelijkwaardige leden van de nationale gemeenschap.

De gevestigden claimen de rol van leidinggevend in wat zij beschouwen als ‘hun natie’. Zij voelen dat zij het recht hebben om te bepalen ‘hoe de dingen hier werken’ en ‘wie wat krijgt’. De vestiging van migranten wordt ervaren als het verpesten van hun *culturele intimiteit* (Herzfeld 2005) en het betwisten van hun alleenrecht te bepalen hoe de zaken ‘bij hen thuis’ worden geregeld (Blumer 1958). Naar hun idee betreden nieuwkomers hun gezamenlijke privésfeer en zij voelen dat zij daarom het recht hebben hen te disciplineren volgens ‘de huisregels’. Oorspronkelijke inwoners zien zichzelf als gevestigd ook omdat zij in staat zijn zichzelf als de belichaming van de nationale norm te presenteren waaraan immigranten zich hebben aan te passen. Zij eisen van immigranten aan te tonen in hoeverre zij behoren tot de natie door te laten zien hoeveel *praktische nationaliteit* zij hebben verworven, dat wil zeggen, waar zij scoren op de meetlat van het geheel van gewaardeerde en geheiligde sociale en culturele stijlen en disposities (Hage 2000). Het disciplineren en buitensluiten van immigranten is bovenal noodzakelijk om de status van de gevestigden te garanderen als ‘heren in hun eigen natie’. Hoe kunnen we vanuit dit theoretisch perspectief het negatieve beeld van inheems-Griekse in Nikopoli dat zij hebben over hun VSU-Griekse burens begrijpen en verklaren waarom zij de Griekse identiteit van hun burens betwijfelen? En welke reactie verwachten we van de VSU-Griekse?

Niettegenstaande de geprononceerde opvattingen die de inheems-Griekse inwoners van Nikopoli hadden over hun VSU-Griekse burens, hadden deze laatsten nauwelijks iets te zeggen over de inheemse Grieken in de wijk. Wanneer ik er naar vroeg, zeiden zij dat zij geen inheemse Grieken in de wijk kenden, of zij noemden slechts formele relaties met een beperkt aantal mensen. Deze omschreven zij in het algemeen als vriendelijk. Uit mijn gesprekken met VSU-Grieken heb ik opgemaakt dat zij zich niet bewust zijn van de negatieve opinies die leven bij een groot deel van de inheems-Griekse inwoners van Nikopoli. Deze neutrale opvattingen over hun burens weerspiegelden echter niet hun opinies over Griekenland en inheemse Grieken in het algemeen. Zij waren zich zeer bewust van, en geërgerd over de manier waarop in Thessaloniki onder de bevolking wordt gesproken over de Russen of de Russische Pontiërs. Zij associeerden dit negatieve discours eenvoudig niet met dat van hun inheems-Griekse buurtgenoten.

VSU-Grieken waren daarnaast uitgesproken kritisch over hun ontvangst door de Griekse overheid. Hun komst naar het vaderland had hen niet de sociaaleconomische zekerheid gebracht die zij verwacht hadden te vinden in Griekenland. Integendeel, de meerderheid van hen kwam terecht in onzekere en slecht betaalde baantjes die niet in overeenstemming waren met hun vaardigheden en onderwijsniveau. Zij lieten merken hierover bitter gestemd te zijn en het hun

historische thuisland aan te rekenen. Hun ontgoocheling was daarom zo groot omdat zij vooraf hun ‘terugkeer naar het vaderland’ hadden geïdealiseerd.

Wat betreft hun opvattingen over inheemse Grieken kon ik tijdens mijn onderzoek twee groepen onderscheiden: zij die ook kritisch waren ten aanzien van hun eigen gemeenschap, en stelden dat ‘hun mensen’ gedeeltelijk of zelfs grotendeels verantwoordelijk waren voor het ongunstige beeld bij de inheemse Grieken, en zij die alle blaam legden bij de inheemse Grieken, en deze als collectief beschuldigden van arrogant gedrag en gebrek aan respect. Dit onderscheid wijst op een polarisatie binnen de bevolking van VSU-Grieken met betrekking tot wat hun strategie in Griekenland met betrekking tot het samenleven zou moeten zijn. Ook wijst het op een scheiding van geesten over de betekenis van beschuldigingen van crimineel gedrag en een agressieve houding aan hun gezamenlijke adres.

De meer negatieve groep VSU-Grieken stelden dat inheemse Grieken soft, lui en naïef zijn, en zagen aanhoudende relaties met hen als een teken van (ongewenste) assimilatie. Negatieve ervaringen met inheemse Grieken en vooral de discussies hierover binnen hun groep activeerden hun minderheidscultuur en stimuleerden en wettigden hun verzetshouding ‘om niet te worden zoals zij’. De meeste van mijn FSU-Griekse informanten waren kritisch op een dergelijke houding. Zij waren van mening dat dit hen veroordeelde tot een uitzichtloze en onvruchtbare strijd met de inheemse Grieken, en hen ook als gemeenschap niet vooruit zou helpen in Griekenland.

Ondanks deze verschillen verzetten alle VSU-Grieken zich fel tegen het Russisch-Pontische label. Zij stonden erop ‘Pontisch’ of ‘Grieks’ genoemd te worden, enerzijds omdat het Russisch-Pontische etiket naar hun ervaring een indicatie was dat de privileges verbonden aan hun status van repatriant in twijfel werden getrokken, anderzijds omdat zij zich hierdoor voelden uitgesloten en een ondergeschikte status toegemeten.

Zonder hun Grieksheid af te zwakken, lieten VSU-Grieken bij tijd en wijlen merken dat hun voormalige status van burger van de SU een bron van trots voor hen was, en een manier om inheemse Grieken die zich laatdunkend tegenover hen gedroegen terecht te wijzen. In plaats van de rol van kandidaat-lid van de natie te aanvaarden, en naar acceptatie te streven door het Sovjetverleden af te zweren, hielden VSU-Grieken hun verschil staande om hun superioriteit te kunnen onderstrepen. Zij stelden dat zij meer Grieks waren dan de inheemsen, omdat zij immers hun nationaliteit hadden weten te behouden in weerwil van de onderdrukking die hadden moeten doorstaan in de SU.

VSU-Grieken deden geen moeite hun opvoeding in de SU te verbergen, noch waren zij bereid om hun gewoonten te wijzigen als deze inheemse Grieken vreemd voorkwamen, en de laatsten dit van hen verwachtten. Op straat bier drinken met vrienden, Russisch spreken, kijken naar de Russische televisie, en het bouwen van

vrijetijdsschuurtjes – deze activiteiten waren niet bedoeld als openbare verklaringen van de eigenheid, maar simpelweg praktijken gericht op de continuering van het verleden in het heden. De inheemse Grieken beschouwden deze activiteiten als provocatief en als opzettelijke uitingen van een gebrek aan respect. In hun ogen waren het tekenen van een gebrek aan bereidheid om ‘te integreren’ en van de onechtheid van hun Griekse afkomst. Inheemse Grieken plaatsten VSU-Grieken samen met de andere immigranten in het hokje van de nationale buitenstaanders. Eenmaal daar geplaatst, verwachtten zij van hen dat zij hun bereidheid te tonen om zich aan te passen en de staat van hun praktische nationaliteit te laten beoordelen.

Het is moeilijk te zeggen welke groep in Nikopoli de dominante partij is. Inheemsen eisten die status op met hun kritische bejegening van het gedrag van de immigranten. Zij stelden zich op het standpunt dat hun levenswijze de norm was waaraan anderen zich dienden te conformeren. De VSU-Grieken voldeden echter niet aan de verwachting. De negatieve houding van de inheemse Grieken kan deels begrepen worden als het gevolg van hun teleurstelling over hun gebrek aan vermogen hen te disciplineren naar hun eigen voorbeeld.

Inheemse Grieken in Nikopoli verdachten hun buurtgenoten uit de VSU ervan ‘namaak Grieken’ te zijn, dat wil zeggen niet-Grieken die hun papieren door fraude hadden verkregen. Cultureel verschil werd gezien als een uitdrukking van vermeend ‘niet-Grieks bewustzijn’ en als bewijs aanvaard dat zij feitelijk niet van Griekse afkomst waren. De ‘namaak Grieken’ vormden een ingebeelde categorie die de negatieve opvattingen over de VSU-Grieken legitimeerde zonder de officiële criteria voor het behoren tot de natiestaat of de heersende opvattingen over de kwaliteiten van Grieksheid aan te vechten. Deze oplossing was van belang voor het zelfbeeld van de inheemse inwoners. Hun collectieve charisma (Elias 1998; Elias & Scotson 1994) was ervan afhankelijk. De selectieve toewijzing van ‘goede’ eigenschappen aan ‘echte’ Griekse immigranten en ‘slechte’ eigenschappen aan ‘namaak Grieken’ stelde de ideologieën van Grieksheid, en daarmee de collectieve overtuiging van het eigen inheems-Griekse charisma veilig, en versterkte deze zelfs.

VSU-Grieken eisten geen dominante positie op in de wijk door vraagtekens te stellen bij het gedrag van hun buurtgenoten. Toch gedroegen zij zich als een gevestigde groep. Zij leken hun leven in Nikopoli te leiden overeenkomstig hun eigen normen, onaangedaan door de verwachtingen en kritiek van inheemse Grieken. Geholpen door hun numerieke overwicht in de buurt waren VSU-Grieken in staat om hun eigen instituties te ontwikkelen.

Nikopoli is echter een bijzonder geval vanwege de concentratie van VSU-Grieken daar. Het is een VSU-Griek eiland midden in een inheems Griekse zee. Buiten de buurt hebben veel FSU-Grieken heel andere ervaringen. Verscheidene van mijn informanten beschreven aan mij gebeurtenissen waarin zij voelden dat zij hun afwijken van de inheemse normen moesten verdedigen of wettigen. Zij voelde zich in

dat soort situaties vaak in verlegenheid gebracht door hun VSU-afkomst of hun gebrekkige beheersing van het Grieks. Alhoewel in mindere mate het geval dan onder andere migranten, waren VSU-Grieken aangedaan door inheemse beoordelingen van hun gedrag in verschillende domeinen van het leven. Louter het bestaan van de Russisch-Pontische categorie en de erbij horende vooroordelen, en het feit dat VSU-Grieken de noodzaak voelen zich ertegen te verzetten, bewijst dat ondanks hun formele insluiting door de Griekse staat en de positieve wijze waarop zij door de media worden voorgesteld, zij nog steeds geen deel uitmaken van de groep gevestigde staatsburgers.

Het idee van een volk is een historische constructie en de inhoud van dat idee is continue betwistbaar. In de loop van de tijd verschuiven de etnische grenzen, krijgen groepen die eerder gezien werden als buitenstaanders toegang tot de vroeger zo exclusieve nationale club, en krijgen het recht hun privileges van lid van de natie te vererven. Dit zijn echter processen met een lange adem die meerdere generaties omspannen. Op de korte termijn hebben immigranten meestal slechts beperkte mogelijkheden om ideologieën van het behoren tot de natie te veranderen in hun voordeel. Omdat hun gedrag wordt beoordeeld naar de mate waarin zij zich voegen naar de inheemse normen, vormen andere migrantengroepen waarmee zij concurreren om nationale erkenning gewoonlijk een belangrijk referentiekader.

Assimilatietheorie wordt terecht bekritiseerd vanwege haar onoverdachte perspectief van de natiestaat (Wimmer & Schiller 2002; Favel 2003; Waldinger, 2003). Zij geeft een voorstelling van immigranten alsof hun meest belangrijke kenmerk de onverenigbaarheid van hun cultuur is, die een uitdaging of zelfs een gevaar vormt voor de vermeende culturele homogeniteit en sociale cohesie van 'inheemse samenlevingen'. Transnationalisme werd vervolgens als een superieure alternatieve theorie naar voren gebracht (Schiller et al. 1992; Faist, 2000); het was een stap in de richting van het te boven komen van het 'container model' van de maatschappij dat methodologisch nationalisme de migratiesociologie had opgelegd (Wimmer & Schiller, 2002). In hun poging om de natiestaat theoretisch te overstijgen, hebben de theoretici van het transnationalisme te sterk de nadruk gelegd op de mogelijkheden tot zelfbeschikking van immigranten. Immigrantengroepen kunnen niet uit vrije wil kiezen uit een baaierd van culturen en identiteiten, zonder zich iets aan te trekken van externe krachten.

Op de vraag naar de mate waarin naties verschillende samenlevingen en culturen kunnen omvatten moet kritisch worden gereflecteerd, en het antwoord moet worden gevonden met behulp van empirische data. Het feit dat naties bestaan in het denken en in de verbeelding van mensen kan echter nauwelijks worden betwist. Naties en ideologieën van het behoren tot de natie vormen wat Douglas. Deze constellaties bestaan uit ideeën die vanuit verschillende levensdomeinen in elkaar grijpen, daaraan hun gezag en vanzelfsprekendheid ontleen, en zo het denken en de interacties van mensen sturen. In plaats van een nationalistisch perspectief te vooronderstellen, of

het te negeren alsof het er niet toe zou doen, zouden we nog meer moeten reflecteren op zijn hegemonische kracht en de rol die het speelt in onze analyses. Alleen op die manier kunnen we de machtsdynamiek aan het licht brengen die de relaties tussen immigranten en inheemsen ordent en stuurt.